

Binnen de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken hebben de onderstaande fracties de behoefte vragen en opmerkingen voor te leggen aan de Minister van Buitenlandse Zaken over de Geannoteerde agenda voor de NAVO Foreign Ministers Meeting van 28 en 29 november 2023 (Kamerstuk 28 676, nr. 446), de Geannoteerde agenda voor de OVSE Ministeriële Raad van 30 november en 1 december 2023 (Kamerstuk 36 410 V, nr. 17), het Verslag van de NAVO-top in Vilnius van 11 en 12 juli 2023 (Kamerstuk 28 676, nr. 440), en het Verslag Ministeriële Raad OVSE van 1 en 2 december 2022 (Kamerstuk 36 200 V, nr. 66).

De voorzitter van de commissie,
Rudmer Heerema

De adjunct-griffier van de commissie,
Blom

Inhoudsopgave

I Vragen en opmerkingen vanuit de fracties

Vragen en opmerkingen van de leden van de VVD-fractie
Vragen en opmerkingen van de leden van de D66-fractie
Vragen en opmerkingen van de leden van de SP-fractie
Vragen en opmerkingen van de leden van de BBB-fractie
Vragen en opmerkingen van de leden van de SGP-fractie

II Antwoord / Reactie van de Minister

III Volledige agenda

I Vragen en opmerkingen vanuit de fracties

Vragen en opmerkingen van de leden van de VVD-fractie

De leden van de VVD-fractie hebben met interesse kennisgenomen van de aankondiging van de NAVO Ministeriële Bijeenkomst van 28 en 29 november 2023 en de OVSE Ministeriële Raad van 30 november en 1 december 2023. Zij hebben hierover de volgende vragen en opmerkingen.

NAVO

De leden van de VVD-fractie kijken met interesse naar de aankomende top van de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO). Welke invloed heeft de nieuwe NAVO-strategie voor collectieve zelfverdediging voor de gevraagde inzet van Nederland, nu en in de toekomst? Ook vragen deze leden op welke onderdelen van de NAVO-taken Europese landen een grotere verantwoordelijkheid kunnen nemen (in plaats van in grote mate afhankelijk te blijven van de Verenigde Staten). Kan het kabinet dit in meer detail toelichten en hierbij ook de Nederlandse inzet betrekken?

De leden van de VVD-fractie zijn verheugd dat op de vorige NAVO-top afspraken zijn gemaakt tussen bondgenoten om structureel minimaal twee procent van het bruto binnenlands product (bbp) aan defensie te besteden. Hoe is het kabinet voornemens om andere landen aan te sporen zich ook aan deze norm te houden en landen erop aan te spreken die zich hier structureel niet aan houden en geen stijgend pad hebben richting minimaal 2%?

De leden van de VVD-fractie stellen dat Oekraïne onverminderd onze militaire steun nodig heeft. Hoewel het besef groeit binnen de NAVO-lidstaten dat meer investeringen in defensie noodzakelijk zijn, worden er nog onvoldoende garanties gegeven aan de industrie om de productiecapaciteit op korte termijn fors te verhogen. Wat is de Nederlandse inzet op het bewerkstelligen van garanties aan de industrie tijdens de aankomende NAVO-top? Op welke andere manieren wil het kabinet zich inzetten om de wapen- en munitieproductie voor Oekraïne te vergroten? Tot slot is het positief dat Nederland als eerste niet-G7 land is gestart met consultaties met Oekraïne over bilaterale veiligheidsgaranties. Welke concrete vervolgstappen hoopt Nederland hierin te zetten tijdens en rondom de aankomende NAVO-top?

De leden van de VVD-fractie kijken met ongeduld naar de vorderingen van Zweden om NAVO-lid te worden. Op 16 november zou eindelijk de stemming zijn in het Turkse parlement over het Zweedse NAVO-lidmaatschap. Echter, deze stemming werd op 16 november voor onbepaalde tijd uitgesteld. Wat is de analyse van het kabinet waarom Turkije nu het lidmaatschap van Zweden wederom vertraagt? Wat is de stand van zaken met betrekking tot de goedkeuring door Hongarije? Wat is

de inzet van het kabinet richting Turkije en Hongarije om de toetreding van Zweden te bevorderen?

De leden van de VVD-fractie delen de opvatting dat het tegengaan van hybride dreigingen een prangende uitdaging is, in het bijzonder ten aanzien van China. Wat is de positie van het kabinet ten aanzien van de vraag in hoeverre een hybride aanval ook valt onder artikel 5 van het NAVO-verdrag? Kan het kabinet in meer detail toelichten wat de inzet van de NAVO is om de weerbaarheid van individuele bondgenoten ten aanzien van hybride dreigingen te versterken?

De leden van de VVD-fractie steunen de inzet om de dialoog en samenwerking tussen de NAVO en de vier Asia-Pacific landen te intensiveren en te verdiepen. Kan het kabinet toelichten naar welk doel het streeft? Met andere woorden, welke vormen en intensiteit van samenwerking zou het kabinet bewerkstelligd willen zien? Wat is de opvatting van het kabinet ten aanzien van het openen van een NAVO-kantoor of andere type faciliteiten in de vier Asia-Pacific landen?

De leden van de VVD-fractie lezen dat de NAVO en haar bondgenoten in contact staan met de partnerlanden van de *Istanbul Cooperation Initiative* en de *Mediterranean Dialogue* en dat dit eraan kan bijdragen regionale escalatie te voorkomen. Kan het kabinet nader toelichten hoe de NAVO bijdraagt en kan bijdragen aan het voorkomen van regionale de-escalatie? Is het kabinet voornemens om Turkije aan te spreken op haar kwalijke standpunten en uitingen ten aanzien van Hamas en Israël? Tot slot, wanneer wordt de Kamer geïnformeerd over de veiligheidssituatie in Irak en de gevolgen hiervan voor de Nederlandse inzet in Irak? Het kabinet heeft toegezegd de Kamer hierover te informeren na de start van de grondinvasie.

OVSE

De leden van de VVD-fractie kijken met interesse naar de aankomende raad van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE). Zij vragen wat de prioriteiten zijn van de OVSE tijdens de aankomende raad. Kan het kabinet toelichten wat de inzet van de OVSE is op dit moment en wat de prioriteiten zijn? Ook zijn deze leden benieuwd naar de gang van zaken met betrekking tot Rusland die veto's inzet om de OVSE-doelstellingen te hinderen. Kan het kabinet toelichten op welke manier zij probeert om de destructieve rol van Rusland binnen de OVSE te mitigeren?

De leden van de VVD-fractie steunen het initiatief van Nederland om een agressietribunaal op te zetten in Den Haag. Zijn er reeds concrete plannen om het agressietribunaal daadwerkelijk op te zetten? Zou het kabinet dit kunnen toelichten? Kan het kabinet ook toelichten wat de termijn is, waarop het mogelijk zou zijn om dit tribunaal op te zetten?

De leden van de VVD-fractie kijken met zorgen naar de grote uitvlucht van Armenen uit Nagorno-Karabach, waarbij slechts enkele mensen zijn achtergebleven in Nagorno-Karabach. De gevluchte Armenen zitten nu onder slechte omstandigheden in Armenië, waarbij terugkeer op dit moment nog niet mogelijk lijkt. Wat gaat de Nederlandse inzet zijn tijdens de OVSE-raad? Is het doel van Nederland en in de internationale gemeenschap om terugkeer van de gevluchte Armenen naar Nagorno-Karabach mogelijk te maken? Wat voor rol denkt het kabinet dat de OVSE hierin kan spelen? Ook stelt Azerbeidzjan dat zij liever kijkt naar een regionale oplossing zonder bemiddeling van de Europese Unie (EU), maar met een rol voor bijvoorbeeld Rusland. Hoe wil Nederland zich tijdens de

OVSE-raad inzetten om EU-bemiddeling in het conflict te stimuleren? Ook zijn deze leden benieuwd of de OVSE bereid is in de toekomst nieuwe vredestroepen in te zetten. Wat is hierop het standpunt en de inzet van het kabinet?

Vragen en opmerkingen van de leden van de D66-fractie

De leden van de D66-fractie danken de Minister voor de bijgevoegde geannoteerde agenda's. Hier hebben deze leden nog enkele vragen over.

De leden van de D66-fractie zijn verheugd over het initiatief om een «Democratic Resilience Center» in het NAVO-hoofdkwartier op te richten. Alhoewel dit idee al vier jaar op de plank ligt is er nog niet een tastbare progressie in te zien, aangezien Hongarije dit nog niet ondertekend heeft. Is de Minister van plan om hier werk van te maken met haar collega's, zodat dit broodnodige initiatief er zo snel mogelijk komt? Als Hongarije alsnog blijft dwarsliggen, welke maatregelen liggen er op tafel gezien de noodzaak van een «Democratic Resilience Center»?

De leden van de D66-fractie zijn teleurgesteld dat het parlement van Turkije de behandeling van toetreding van Zweden tot de NAVO heeft uitgesteld. Ook Hongarije heeft laten weten dat Zweden nog meer moet doen om lid te kunnen worden van de NAVO. Het is voor deze leden evident dat beide landen deze toetreding als een uitruilmiddel zien. Welke maatregelen liggen er wederom op tafel als beide landen hiermee doorgaan en het proces uitrekken?

De leden van de D66-fractie zijn bezorgd over de ontwikkelingen rondom de financiële steun van het Westen richting Oekraïne. President Biden heeft de afgelopen tijd moeite om steunpakketten voor Oekraïne door het Amerikaanse Congres goedgekeurd te krijgen, mede door de interne politieke situatie rond het aftreden van de voorzitter van het Huis van Afgevaardigden. Ook zijn er uiteraard zorgen over de mogelijke consequenties van de Amerikaanse verkiezingen volgend jaar november. Deze leden verwachten eveneens dat mogelijk afnemende Amerikaanse steun zal gaan leiden tot een groter beroep op Europese NAVO-lidstaten om de steun voort te zetten. Er zijn al stappen ondernomen door diverse EU-lidstaten om die steun te verhogen met het oog op deze ontwikkelingen. Zo heeft Duitsland zijn financiële steun verhoogd naar acht miljard euro, wat een verdubbeling is. Gezien het feit dat het Nederlandse kabinet een steunpakket van twee miljard euro heeft toegezegd, vragen de leden van de D66-fractie of dit niet verhoogd kan worden in lijn met andere NAVO-lidstaten om ervoor te zorgen dat Oekraïne genoeg steun heeft om Russische agressie het hoofd te bieden.

De leden van de D66-fractie zijn benieuwd wat het standpunt van het kabinet is inzake het voorstel van voormalig NAVO-chef Rasmussen met betrekking tot het laten toetreden van Oekraïne tot de NAVO, maar dan zonder de gebieden die momenteel *de jure* onder controle van Kyiv vallen.

Tot slot zijn de leden van de D66-fractie verheugd dat de NAVO-lidstaten bereid zijn gebleken om het toetredingsproces van Oekraïne tot de NAVO te versnellen door het afschaffen van het Membership Action Plan voor Oekraïne. Tegelijkertijd vragen deze leden hoe dit zal uitstralen naar Georgië, dat jarenlang voldaan heeft aan alle voorwaarden om het Membership Action Plan te ontvangen. Welke mogelijke (geopolitieke) consequenties verwacht het kabinet in de komende periode voor de positie van Tbilisi?

Vragen en opmerkingen van de leden van de SP-fractie

De leden van de SP-fractie hebben kennisgenomen van de stukken en hebben daarover de volgende opmerkingen en vragen.

OVSE

De leden van de SP-fractie constateren dat de Tweede Kamer in februari 2022 een SP-motie aannam over versterking van de OVSE (Kamerstuk 35 925 V, nr. 78). In november 2022 benoemden deze leden de noodzaak om de OVSE te vernieuwen en te moderniseren (Kamerstuk 36 200 V, nr. 28). Wat is hiervan terechtgekomen? In de geannoteerde agenda is te lezen dat er een werklunch is belegd met als thema de toekomst van de OVSE. Helaas valt niet te lezen hoe het kabinet deze discussie ingaat. In het verslag zouden deze leden graag meer lezen over de strategische visie van de OVSE op de Europese veiligheidsarchitectuur op middellange termijn. Wordt er in OVSE-verband nagedacht over scenario's met en zonder deelname van Rusland? Doet Rusland mee aan besluitvorming over hoofdzaken, zoals de begroting van de OVSE, of is er sprake van «consensus min één»?

De leden van de SP-fractie stellen vast dat de OVSE een van de weinige fora is waar Rusland nog aan deelneemt. In de geannoteerde agenda valt echter te lezen dat »echte politieke dialoog met Rusland nauwelijks plaats [vindt]». Deze leden zouden verwachten dat er in OVSE-kader wordt gesproken over politieke uitwegen uit de oorlog, of heeft men dat zelfs in de OVSE opgegeven? De puur militaire benadering van de oorlog in Oekraïne moet toch een doorn in het oog zijn van diplomaten, terwijl iedereen kan zien dat de oorlog steeds meer in een patstelling terechtkomt. Wat wordt er in OVSE-verband ondernomen om de dialoog aan te gaan, voor of zo nodig achter de schermen?

Naast Oekraïne was het afgelopen jaar een ander conflict in het OVSE-gebied wereldnieuws, namelijk het conflict tussen Armenië en Azerbeidzjan, dat leidde tot de val van Nagorno Karabagh. Niet alleen was de EU-diplomatie ineffectief, ook de OVSE was onzichtbaar. Hoe verklaart de Minister dit? Ziet zij alsnog een rol voor de OVSE in de oplossing van dit conflict?

NAVO

De oorlog in Oekraïne

De leden van de SP-fractie constateren dat tijdens de vergadering van de Ukraine Defense Contact Group op 11 oktober jl. in Brussel is gesproken over onderhandelingen tussen Oekraïne en Rusland. De mogelijkheden daartoe zouden onderzocht worden. De reden is dat het front vast zit. Tevens heeft Oekraïne een groot gebrek aan wapens en is het onduidelijk hoe Oekraïne de patstelling in zijn voordeel kan veranderen. Is een dergelijke afspraak gemaakt, zo vragen deze leden. Indien dat niet juist is, vragen de leden van de SP-fractie het kabinet een dergelijk plan voor te stellen.

Intussen gaat het staande bewapeningsbeleid door, zo stellen de leden van de SP-fractie. Nederland reserveert ruim twee miljard euro aan voornamelijk wapens. Deze beslissing roept bij deze leden twee vragen op: wat is het concrete strategische doel waarin deze bewapening past? Wanneer is het genoeg? Is het kabinet bekend met de analyse van de Oekraïense stafchef Zaluzhny dat een patstelling dreigt? Deelt het kabinet de visie van Zaluzhny dat er «geen diepe mooie doorbraak» mogelijk is en

dat Oekraïne vast zit? Zo nee, hoe beoordeelt het kabinet de militaire en politieke situatie? Als zijn analyse klopt, wat is dan het nut van «meer van hetzelfde», dat wil zeggen het herhalen van wapenleveranties in het kader van een overwinning? De leden van de SP-fractie zijn van mening dat partijen veel meer moeten streven naar een politieke oplossing. Deelt het kabinet deze analyse?

NAVO-lidmaatschap Oekraïne

De leden van de SP-fractie menen dat het recente voorstel van oud-secretaris-generaal van de NAVO, de heer Anders Rasmussen, om Oekraïne gedeeltelijk lid te maken van de NAVO past in de zoektocht naar (directe of indirecte) gesprekspunten met Rusland. Hij stelt voor om Oekraïne lid te maken van de NAVO, maar zonder de door Rusland bezette gebieden daarbij te tellen. Dat betekent dat daar artikel 5, de bijstandsverplichting voor de NAVO, niet geldt. Daarmee wordt een rechtstreekse oorlogsverklaring aan Rusland voorkomen. Maar is dat niet ook het opgeven van deze gebieden? Wat vindt men daarvan in Oekraïne? Wat is het oordeel van het kabinet over dit plan? Deelt het kabinet de opvatting dat dit plan om meerdere redenen niet haalbaar is? Voert deze discussie niet tot de conclusie dat uiteindelijk de veiligheidsbelangen van beide landen gegarandeerd moeten worden? Indien nee, waarom niet? Is het kabinet bereid bij te dragen aan een diplomatiek scenario dat een einde van de oorlog bespoedigt en openingen biedt voor een nieuwe veiligheidsarchitectuur in Europa?

NAVO-lidmaatschap Zweden

De leden van de SP-fractie hebben tevens kennisgenomen van de beslissing van het Turkse parlement om het NAVO-lidmaatschap van Zweden nog niet goed te keuren, omdat nog aanvullende maatregelen worden geëist tegen in Zweden verblijvende leden van de oppositie tegen de Turkse regering. Deelt het kabinet de analyse dat Turkije op deze manier geen constructieve partner is?

Opzeggen van Verdrag over conventionele strijdkrachten in Europa

De leden van de SP-fractie hebben kennisgenomen van de brief van 16 november waarin het kabinet de Kamer informeert dat zij de Nederlandse deelname aan het Verdrag inzake Conventionele Strijdkrachten in Europa (CSE-verdrag) opzegt. Ook andere NAVO-landen doen dat. De aanleiding voor het besluit is dat de Russische Federatie zich onlangs teruggetrokken heeft uit dit verdrag. Dat alles betekent volgens het kabinet dat «het huidige internationale veiligheidsklimaat de bredere inzet op wapenbeheersing en ontwapening aanzienlijk bemoeilijkt» heeft. Naar het oordeel van de leden van de SP-fractie is de Europese bevolking met deze beslissing van Rusland én de NAVO terug in de winter van de Koude Oorlog, temeer aangezien daarmee ook de motie van het lid Jasper van Dijk over de stand van zaken rond nucleaire ontwapening en modernisering van kernwapens in Nederland (Kamerstuk 36 200 V, nr. 30) in één moeite door definitief wordt afgedaan. Naar het oordeel van deze leden vergt de gehele situatie van zowel de oorlog in Oekraïne, de dreiging van kernwapens en de alzijdige opschorting van het CSE-verdrag een robuust initiatief om een nieuwe veiligheidsarchitectuur te ontwikkelen. Is het kabinet bereid hierin het initiatief te nemen?

Vragen en opmerkingen van de leden van de BBB-fractie

De leden van de BBB-fractie nemen kennis van de geannoteerde agenda's. Daarover hebben zij de volgende set vragen en opmerkingen.

De leden van de BBB-fractie vragen wat het precieze karakter van de NATO Ukraine Council (NUC) is. Heeft Oekraïne stemrecht en/of vetorecht binnen deze vergadering? Kent de NUC een tijdelijk karakter of komt het voor onbepaalde tijd bijeen? Hoe vaak vergadert de NUC, en hoeveel en welke leden kunnen precies een vergadering bijeenroepen?

De leden van de BBB-fractie hebben de volgende vragen inzake het Midden-Oosten. Wat is de rol van Turkije en van president Erdogan's uitspraken waarin hij Israël een «terreurstaat» noemt?¹ Is het wenselijk dat bondgenoten binnen het NAVO-bondgenootschap zulk ondiplomatiek taalgebruik gebruiken richting een – historisch gezien – langdurig trouwe bondgenoot van vele NAVO-bondgenoten? Is het kabinet bereid op de NAVO-vergadering bij het agendapunt Midden-Oosten de Turkse vertegenwoordig te attenderen op de onwenselijkheid van de uitspraken van president Erdogan? Zo nee, waarom niet? Kan Nederland hierin optrekken met gelijkgezinde bondgenoten, zoals de Verenigde Staten? Zo nee, waarom niet?

Vragen en opmerkingen van de leden van de SGP-fractie

De leden van de SGP-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van de stukken ten behoeve van het schriftelijk overleg, en hebben de volgende vragen.

De leden van de SGP-fractie vragen of de Minister kan toelichten in hoeverre en waarom een speciaal «agressie-tribunaal» meerwaarde heeft naast het Internationaal Strafhof dat immers ook al «agressie» onder haar jurisdictie heeft.

De leden van de SGP-fractie vragen welke nieuwe ideeën over Nederlandse steun aan mensenrechtenverdedigers in Rusland de Minister heeft opgedaan tijdens haar gesprek met mensenrechtenorganisaties hierover. Kunnen we op dit punt wijzigingen of aanscherpingen in het beleid tegemoet zien?

Heeft de Minister in het gesprek met Ministers van Buitenlandse Zaken van Armenië en Azerbeidzjan ook het recht op veilige terugkeer van ontheemden uit Nagorno-Karabach besproken, zo vragen de leden van de SGP-fractie. Wat doet Nederland voor Armeense vluchtelingen in deze gebieden? Blijft Nederland in EU-, NAVO- en OVSE-verband oog houden en opkomen voor de legitieme rechten van Armenië in dit trieste conflict?

In het verslag van de NAVO-vergadering wordt volgens de leden van de SGP-fractie terecht de noodzaak benoemd van voldoende goed getrainde en toegeruste eenheden. Wat doet het kabinet concreet om hieraan tegemoet te komen en de tekorten zoals geconstateerd in de *capability reviews*, specifiek inzake zware gemechaniseerde brigades en tanks, terug te brengen, zo vragen deze leden. Hoe staat het in dit kader met de uitvoering van de motie-Valstar c.s. over inzichtelijk maken wat er nodig is om binnen de Duits-Nederlandse samenwerking een eigen tankbataljon op te richten (Kamerstuk 27 830, nr. 410)?

De leden van de SGP-fractie constateren dat de Minister in het verslag van de NAVO-vergadering noemt dat Nederland aan de 2%-norm zal voldoen. Echter, in de praktijk blijkt deze 2% toch net niet behaald te worden, vanwege begrotingsmutaties en bbp-ramingen. Wat is het groeipad om

¹ The Guardian, 15 november 2023, «Israel faces wave of international condemnation over hospital raid» (<https://www.theguardian.com/world/2023/nov/15/turkeys-erdogan-calls-israel-terror-state-as-he-condemns-gaza-hospital-raid>)

wel aan deze norm te gaan voldoen? En hoe zorgen we dat Nederland deze norm in de toekomst structureel ruimschoots haalt, zodat we (voortdurende) «net niet-» of «met de hakken over de sloot-situaties» voorkomen?

II Antwoord/ Reactie van de Minister

III Volledige agenda

Geannoteerde agenda voor de NAVO Foreign Ministers Meeting van 28 en 29 november 2023 (Zaaknummer 2023Z19276)

Geannoteerde agenda voor de OVSE Ministeriële Raad van 30 november en 1 december 2023 (Zaaknummer 2023Z19258)

Verslag van de NAVO-top in Vilnius van 11 en 12 juli 2023 (Kamerstuk 28 676, nr. 440)

Verslag Ministeriële Raad OVSE van 1 en 2 december 2022 (Kamerstuk 36 200 V, nr. 66)